

Міністерство освіти і науки України
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Навчально-науковий юридичний інститут

Кафедра правоохоронної діяльності

Сворак С. Д., Гуменицька В.В.

**ПРАВООХОРОННА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПІДХОДИ**

**Методичні вказівки для забезпечення самостійної роботи
здобувачів заочної форми здобуття освіти
спеціальності К9 Правоохоронна діяльність**

**Івано-Франківськ
2025**

Затверджено на засіданні кафедри правоохоронної діяльності навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника» (протокол № 4 від «12» листопада 2025 року)

Схвалено Науково-методичною радою навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника» (протокол № 2 від «25» листопада 2025 р.)

Рекомендовано до друку Вченою радою навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника» (протокол № 5 від «29» грудня 2025 р.)

Рецензенти:

Медицький Ігор Богданович - доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри правоохоронної діяльності Навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Андріюк Володимир Володимирович - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права Навчально-наукового юридичного інституту Карпатського національного університету імені Василя Стефаника

Сворак С.Д., Гуменицька В.В. Правоохоронна функція держави: теоретико-правові підходи. Методичні вказівки для забезпечення самостійної роботи здобувачів заочної форми здобуття освіти спеціальності К9 Правоохоронна діяльність. Івано-Франківськ: навчально-науковий юридичний інститут Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2025. 24 с.

Методичні вказівки з навчальної дисципліни «Правоохоронна функція держави: теоретико-правові підходи» містять перелік тем та планів щодо самостійної роботи; схематичні, теоретико-аналітичні, практичні та тестові завдання; контрольні питання; перелік необхідної для вивчення літератури. Розраховані на здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності К9 Правоохоронна діяльність.

© Сворак С. Д., Гуменицька В.В., 2025

© Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2025

ПЕРЕДМОВА

«Правоохоронна функція держави: теоретико-правові підходи» - теоретична та базова навчальна дисципліна, що має на меті оволодіння здобувачами вищої освіти системою сучасних теоретичних знань про загальні правові явища та державні інститути, розуміння функцій держави, форм та суб'єктів реалізації цих функцій, правових основ правоохоронної діяльності, дотримання основних принципів реалізації правоохоронної функції держави. Вона закладає основу для розуміння права як соціального регулятора та держави як основного інституту управління суспільством.

Навчальна дисципліна покликана сприяти засвоєнню здобувачами комплексу знань щодо доктринальних підходів до визначення поняття «правоохоронна функція держави», що становить комплексний пріоритетний напрямок державної політики, цілісного уявлення про правоохоронну діяльність держави, її значення та роль у забезпеченні правопорядку.

Здобувачі повинні, насамперед, бути глибоко обізнані з основними принципами, закономірностями і механізмами, що визначають функціонування держави і права, оволодіти понятійним апаратом та науковими категоріями, що становлять підґрунтя для правотворчої та правозастосовчої діяльності, а також розвинути правову культуру і свідомість правоохоронців.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є загальні закономірності виникнення, розвитку та функціонування держави і права, вивчення сутності, завдань і основних аспектів правоохоронної діяльності, її місця в структурі державної влади, детальний аналіз правоохоронної функції держави як однієї з основних пріоритетних напрямків державної політики.

Вивчення загальних закономірностей виникнення, функціонування та розвитку державно-правової дійсності, які є предметом дослідження даної дисципліни, допомагає вирішувати правові проблеми, пояснює, як закони впливають на суспільство і як їх реформувати для досягнення справедливості й ефективності. Навчальна дисципліна «Правоохоронна функція держави: теоретико-правові підходи» є базою для розуміння формування законодавства, напрямків діяльності правоохоронних органів і розробки політики ефективної діяльності держави у сфері захисту основ конституційного ладу, у тому числі прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, законності та правопорядку. Відповідно питання опанування дисципліни є необхідною складовою якісної підготовки фахівців в галузі безпеки та оборони.

Самостійна робота здобувачів спрямована на вивчення та поглиблення тих питань або окремих їх аспектів, які не охоплюються лекційним курсом і не виносяться для обговорення на семінарських заняттях. Тому здобувачі повинні самостійно вивчити ці питання і підготувати на них відповіді, враховуючи

методичні вказівки та рекомендації, що містяться в даному навчально-методичному виданні.

Основними джерелами вивчення курсу «Правоохоронна функція держави: теоретико-правові підходи» для здобувачів денної форми здобуття освіти спеціальності К9 Правоохоронна діяльність є:

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. 4-те видання, стереотипне. Підручник. Київ : Алерта, 2021. 528 с.
2. Тополевський Р. Б. Теорія держави і права : навч. посібник / Р. Б. Тополевський, Н. В. Федіна. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
3. Теорія держави і права в схемах та таблицях: навчальний посібник / Кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. — К.: «Хай-Тек Прес», 2020. — 296 с.
4. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 3-тє вид., стереотип. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
5. Тицька Я. О. Теорія держави і права : навчальний посібник / Я. О. Тицька, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва, Н. В. Атаманова, Н. Б. Арабаджи. Міжнародний гуманітарний ун-т. – Одеса, 2021. - 193 с.
6. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
7. Теорія держави та права : навч. посіб. / В. П. Власенко та ін. / За заг. ред. С. Д. Гусарева. Київ : 7БЦ, 2022. 472 с.
8. Бобровник С.В. Загальна теорія права: академічний курс. К.: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
9. Історія правоохоронних органів України [Електронний ресурс] : підручник / С. В. Банах, А. В. Грубінко, В. В. Савенко, В. З. Ухач. - Тернопіль : ЗУНУ, 2021. - 232 с.
10. Загальна теорія права : підручник / [О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін.] ; за ред. О. В. Петришина. – Харків : Право, 2021. – 568 с.
11. Каткова Т.Г. Теорія держави і права : навчальний посібник у визначеннях і таблицях. К.: Право, 2020. 96 с.
12. Судові та правоохоронні органи України : підручник / В. В. Дараган, О. П. Бойко, Т. Г. Бадалова та ін.; 2-е вид., доп. і перероб.— Дніпро : ДДУВС, 2023. — 436 с.
13. Кельман М. С. Загальна теорія права : підручник. Херсон: ОЛДІ-плюс, 2020. 742 с.
14. Пендюра М. М. Теорія держави та права. Курс інтерактивних лекцій / М. М. Пендюра. – К. : 7БЦ, 2023. 468 с.
15. Судові та правоохоронні органи України: навчальний посібник / М. А. Макаров, А. С. Симчук, М. Й. Кулик, Ю. В. Терещенко, С. В. Харченко. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. - 656 с.
16. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Теорія права: стан і перспективи. К.: Університет «Україна», 2022. 208 с.
17. Машков А. Д. Теорія держави і права: підручник. Київ: Алерта, 2024. 452 с.
18. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави і права : підручник. К.: КНТ, 2022. 328 с.

ТЕМА 1. ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ДЕРЖАВИ

12 год.

Тема присвячена вивченню питань виникнення та походження держави, визначенню поняття та сутності держави. Метою її є поглибити знання здобувачів про різні теорії виникнення держави, дослідити основні та факультативні ознаки держави, а також розглянути її роль у сучасному суспільстві.

Держава — це складний і багатогранний феномен, який впливає на всі аспекти суспільного життя: від законодавства і правосуддя до економічного розвитку та міжнародних відносин. Виникнення держави розглядається представниками різних галузей наукових знань. За цей період склалась ціла низка вчень, що пояснювали питання виникнення, розвитку, соціального призначення держави. Питання щодо особливостей виникнення держав у різних народів світу припускає насамперед висвітлення особливостей виникнення європейських та східних (азіатських) держав. Поглиблене вивчення поняття та сутності держави передбачає з'ясування суті феномену державної влади та її родових характеристик, чітке визначення суверенітету держави як її ключової ознаки.

Розкриваючи причинні зв'язки щодо формування державної влади, системи відповідних органів, політизації соціального управління тощо, необхідно зазначити, що на процес виникнення держави впливали різні чинники, які умовно поділяють на певні групи. Однак, у кожного народу був свій шлях одержавлення, що говорить про певні особливості цього процесу у кожному конкретному випадку.

Поняття влади (і зокрема, публічної політичної влади) є ключовим в розумінні сутності держави. Причому, поняття публічної політичної влади виступає родовим по відношенню до поняття держави. Тому для кращого розуміння поняття держави необхідно детально розглянути владу як загальносоціологічну категорію, поняття, ознаки та різновиди влади, поняття публічної політичної влади, специфічні риси державної влади.

Перш ніж вивчати питання суверенітету народу, необхідно встановити, що розуміють під терміном «народ». Доцільно детально проаналізувати ознаки суверенітету народу і показати його співвідношення із суверенітетом держави. Приступаючи до вивчення питання суверенітету нації, слід зауважити, що слово “нація” вживається у двох значеннях: етнічному і політичному. Здобувачі повинні розкрити сутність права нації на самовизначення, проаналізувати різні форми національного самовизначення.

Питання для самостійної роботи:

1. Особливості виникнення держави в різних народів світу.

1.1. Європейський шлях виникнення держави.

1.2. Азіатський шлях виникнення держави.

2. Теорії (концепції) виникнення держави.

2.1. Теологічна та патріархальна концепції виникнення держави.

2.2. Договірна та соціально-економічна теорії виникнення держави.

2.3. Теорія насильства та інші концепції виникнення держави.

3. Поняття держави.

4. Соціальна сутність та призначення держави.

4.1. Соціальна сутність та призначення держави.

4.2. Класові та загальносоціальні моменти в соціальній сутності держави.

5. Суверенітет держави як її ключова ознака.

5.1. Поняття, ознаки, види та структура державного суверенітету.

5.2. Співвідношення понять «державний суверенітет», «народний суверенітет», і «національний суверенітет».

6. Типологія держави: поняття, критерії, підходи.

6.1. Поняття та критерії типології держав.

6.2. Сучасні підходи до історичної типології держав.

6.2.1. Формаційний підхід до історичної типології держав.

6.2.2. Цивілізаційний підхід до історичної типології держав.

7. Сучасна держава: загальна характеристика. Перехідний тип держави.

Ключові поняття: рід, держава, державна влада, публічна політична влада, державний суверенітет, народний суверенітет, національний суверенітет, соціальна сутність держави, типологія держави, тип держави, концепції виникнення держави.

Схематичне завдання:

1. Складіть порівняльну таблицю основних положень теорії насильства, договірної, соціально-економічної та патріархальної теорій виникнення держави.

2. Проаналізуйте спільні та відмінні риси європейського та азіатського шляхів виникнення держави.

3. Схематично покажіть співвідношення між поняттями «соціальна влада», «державна влада» і «публічна влада».

4. Складіть графічну схему типології держави.

Теоретико-аналітичне завдання:

1. Чим, на ваш погляд, зумовлена різноманітність концепцій походження держави?

2. Визначте та проаналізуйте специфічні риси державної влади.

3. Випишіть основні положення, переваги та недоліки формаційного та цивілізаційного підходів.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке держава?

2. Назвіть особливості виникнення держави в різних народів світу.

3. Що таке суверенітет держави?

4. В чому суть внутрішньої сторони державного суверенітету?

5. Який зміст зовнішньої сторони суверенітету держави?

6. Назвіть основні види державного суверенітету.

7. Що розуміють під народним суверенітетом?

8. В чому суть національного суверенітету?

9. Що таке влада?
10. Назвіть основні різновиди влади та охарактеризуйте їх.
11. Здійсніть визначення поняття публічної політичної влади.
12. В чому полягає специфіка державної влади?
13. Охарактеризуйте державу як носія державної влади.
14. Які, на вашу думку, шляхи становлення та розвитку демократичної держави в Україні.
15. В чому сутність формаційного підходу до типології держав?
16. Які особливості цивілізаційного підходу до типології держав?
17. Назвіть характерні риси, сутнісні властивості сучасної держави.
18. В чому полягає особливість перехідного типу держави?

Література

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. 4-те видання, стереотипне. Підручник. Київ : Алерта, 2021. 528 с.
2. Тополевський Р. Б. Теорія держави і права : навч. посібник / Р. Б. Тополевський, Н. В. Федіна. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
3. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 3-тє вид., стереотип. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
4. Тицька Я. О. Теорія держави і права : навчальний посібник / Я. О. Тицька, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва, Н. В. Атаманова, Н. Б. Арабаджи. Міжнародний гуманітарний ун-т. – Одеса, 2021. - 193 с.
5. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
6. Бобровник С.В. Загальна теорія права: академічний курс. К.: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
7. Загальна теорія права : підручник / [О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін.] ; за ред. О. В. Петришина. – Харків : Право, 2021. – 568 с.
8. Каткова Т.Г. Теорія держави і права : навчальний посібник у визначеннях і таблицях. К.: Право, 2020. 96 с.
9. Кельман М. С. Загальна теорія права : підручник. Херсон: ОЛДІ-плюс, 2020. 742 с.
10. Пендюра М. М. Теорія держави та права. Курс інтерактивних лекцій / М. М. Пендюра. – К. : 7БЦ, 2023. 468 с.
11. Машков А. Д. Теорія держави і права: підручник. Київ: Алерта, 2024. 452 с.
12. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави і права : підручник. К.: КНТ, 2022. 328 с.

ТЕМА 2. ФОРМА, МЕХАНІЗМ ТА АПАРАТ ДЕРЖАВИ.

10 год.

Основними завданнями при вивченні даної теми є з'ясування суті категорії

форма держави, що характеризує державну владу, визначення факторів, які впливають на форму держави та її елементи, охарактеризувати основні параметри державної влади, які визначають державне правління, державний устрій і державний режим.

Здобувачам потрібно навчитися розрізняти типові та нетипові форми державного правління (монархія, республіка), сучасні форми державного устрою та його історичних різновидів (унітарна, федерація, конфедерація), види політичних режимів (демократичний, авторитарний, тоталітарний тощо). Важливо зрозуміти як ці елементи впливають на ефективність управління та відносини між владою і громадянами. Форма держави - це ключове поняття, яке визначає, як організована держава, хто і як у ній здійснює владу, як територіально вона побудована та які механізми використовуються для управління суспільством. Доцільно розкрити історичний процес формування поняття "форми держави", починаючи з античного світу, в епоху середньовіччя та в період підготовки та проведення буржуазних революцій в країнах Західної Європи. Також необхідно підкреслити, що категорія "форма держави" є однією з найважливіших і ємних понять сучасного державознавства.

Вивчаючи дану тему, здобувачі вищої освіти повинні чітко розмежувати поняття «механізму» і «апарату держави», визначити їх структуру, проаналізувати зміст понять «державна організація», «державне підприємство», «державна установа», «державний орган», «державний службовець». Правильне розуміння цих понять дасть можливість розкрити співвідношення механізму і апарату держави.

Питання для самостійної роботи:

1. Форма державного правління.

- 1.1. Поняття, ознаки та види монархій (історичних і сучасних).
- 1.2. Поняття, ознаки та види республік (історичних і сучасних).
- 1.3. Нетипові форми державного правління.

2. Форма державного устрою.

- 2.1. Класифікація сучасних форм державного устрою та його історичних різновидів.
- 2.2. Унітарна держава, федерація та конфедерація: поняття, ознаки і види.

3. Поняття та види державного режиму.

4. Співдружність і співтовариство як особливі форми об'єднання сучасних держав.

5. Загальнотеоретична характеристика апарату держави.

- 5.1. Поняття і призначення державного апарату.
- 5.2. Співвідношення понять "механізм держави" і "апарат держави".
- 5.3. Структура державного апарату.

6. Орган держави: поняття, ознаки, види.

- 6.1. Поняття та ознаки органу держави.
- 6.2. Класифікація органів держави.
- 6.3. Органи законодавчої, виконавчої і судової влади: загальна характеристика.

7. Поняття та значення принципів організації та діяльності державного апарату.

8. Принцип поділу державної влади.

Ключові поняття: форма держави, форма державного правління, форма державного устрою, державний режим, монархія, необмежена (абсолютна) монархія, обмежена (конституційна) монархія, дуалістична монархія, парламентська монархія, республіка, президентська республіка, парламентська республіка, змішана республіка, унітарна держава, федерація, конфедерація, демократичний режим, тоталітарний режим, авторитарний режим, механізм держави, апарат держави, орган держави, державна організація, державне підприємство, державна установа, державний службовець.

Схематичне завдання:

1. Складіть порівняльні таблиці:

- а) ознак абсолютної і конституційної монархій;
- б) ознак дуалістичної і парламентської монархій;
- в) ознак президентської і парламентської республік;
- г) ознак унітарної і федеративної держав;
- д) ознак тоталітарного та авторитарного режимів.

2. Покажіть у вигляді схеми співвідношення механізму і апарату держави.

Теоретико-аналітичне завдання:

1. Проаналізуйте, які зміни відбулися в державному апараті України з моменту проголошення її незалежності і до сьогодні.

2. Розкрийте значення принципу поділу державної влади та обґрунтуйте його роль у функціонуванні державного апарату України.

3. Визначте основні відмінності державного органу і органу місцевого самоврядування.

Питання для самоконтролю:

- 1. Що таке форма держави і які три елементи входять до її структури?
- 2. У чому полягає принципова різниця між монархією та республікою?
- 3. Чим відрізняється дуалістична монархія від парламентарної?
- 4. Які види республік ви знаєте? У чому їх принципові відмінності?
- 5. Що характерно для президентської республіки? Наведіть приклади держав з такою формою правління.
- 6. Які особливості парламентської республіки? Чим вона відрізняється від президентської?
- 7. Що таке змішана (напівпрезидентська) республіка? До якого виду республіки належить Україна?
- 8. Що розуміють під формою державного устрою держави?
- 9. Які ознаки характеризують унітарну державу? Чи може унітарна держава мати автономії?
- 10. У чому полягає сутність федеративного устрою держави?
- 11. Чим відрізняється федерація від конфедерації?
- 12. Які переваги та недоліки унітарної та федеративної форм державного устрою?

13. Що таке державний (політичний) режим і чому він є найбільш динамічним елементом форми держави?
14. Які різновиди недемократичних (антидемократичних) режимів ви знаєте?
15. Чим відрізняється авторитарний режим від тоталітарного?
16. Які ознаки характеризують тоталітарний режим?
17. Що таке механізм держави? Чим він відрізняється від апарату держави?
18. Які елементи входять до структури механізму держави?
19. Що таке орган держави? Які його основні ознаки?
20. Яка різниця між представницькими, виконавчими та судовими органами держави?

Література

1. Теорія держави і права в схемах та таблицях: навчальний посібник / Кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. — К.: «Хай-Тек Прес», 2020. — 296 с.
2. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 3-тє вид., стереотип. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
3. Тицька Я. О. Теорія держави і права : навчальний посібник / Я. О. Тицька, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва, Н. В. Атаманова, Н. Б. Арабаджи. Міжнародний гуманітарний ун-т. — Одеса, 2021. - 193 с.
4. Судові та правоохоронні органи України : підручник / В. В. Дараган, О. П. Бойко, Т. Г. Бадалова та ін.; 2-е вид., доп. і перероб.— Дніпро : ДДУВС, 2023. — 436 с.
5. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
6. Теорія держави та права : навч. посіб. / В. П. Власенко та ін. / За заг. ред. С. Д. Гусарєва. Київ : 7БЦ, 2022. 472 с.
7. Бобровник С.В. Загальна теорія права: академічний курс. К.: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
8. Загальна теорія права : підручник / О. В. Петришин, В. В. Лемак, С. І. Максимов та ін.; Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2020. 568 с.
9. Каткова Т.Г. Теорія держави і права : навчальний посібник у визначеннях і таблицях. К.: Право, 2020. 96 с.

ТЕМА 3. СУТНІСТЬ ТА ЦІННІСТЬ ПРАВА. ПРАВОВА ДЕРЖАВА ТА ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА

12 год.

Тема присвячена розумінню права як дуже складного суспільного явища, визначенню поняття та з'ясуванню сутності і соціальної цінності права. Право є унікальним і багатовимірним, складним і багатогранним, суспільно необхідним і багатозначним феноменом. Визначення сутності права включає аналіз різноманітних концепцій та підходів до праворозуміння. В зв'язку з цим здобувачі

повинні з'ясувати зміст, основні принципи, обґрунтовані та необґрунтовані положення теорії природного права, позитивістської теорії права, соціологічної, психологічної теорій права, історичної школи права, теорії інституціоналізму та солідаризму в праві тощо. Сутність права — внутрішній зміст права як регулятора суспільних відносин, який виражається в єдності загальносоціальних і вузьокласових (групових) інтересів через формальне (державне) закріплення міри свободи, рівності та справедливості. Цінність у праві — це те сутнісне, що дозволяє праву залишатися самим собою. Усвідомлення сутності та значущості права є основою для формування демократичних принципів, ефективного управління та побудови соціально справедливого суспільства.

Концепція правової держави серед інших посідає важливе місце, оскільки це ідеал, до якого прагнуть сучасні держави, втілюючи в практику конституційні положення правової держави, її ознаки і принципи. Ця тема є основоположною для розуміння сучасного державного управління, демократії та правової культури, на якій ґрунтується функціонування багатьох держав, включаючи Україну. Складовим елементом принципу верховенства права є принцип верховенства Конституції і законів, який теж має бути предметом розгляду. Правова держава і верховенство права є ключовими концепціями, головна відмінність між якими полягає в тому, що правова держава зосереджується на організації державної влади відповідно до закону, тоді як верховенство права більше акцентує увагу на якості самих законів та їх справедливому застосуванні.

Питання для обговорення:

1. Причини різноманітності підходів до праворозуміння.

- 1.1. Теорія природного права. Позитивістська теорія права.
- 1.2. Соціологічна та психологічна теорія права.
- 1.3. Теорія інституціоналізму.
- 1.4. Теорія солідаризму в праві.
- 1.5. Інтегративний підхід до праворозуміння.

2. Поняття, сутність та соціальне призначення права.

- 2.1. Поняття права та його сутнісні ознаки.
- 2.2. Співвідношення права і закону.
- 2.3. Сутність права та його соціальне призначення.

3. Цінність права. Соціальна цінність права.

4. Функції права.

- 4.1. Поняття функцій права та їх класифікація.
- 4.2. Характеристика загальносоціальних та спеціальних (власне юридичних) функцій права.

5. Поняття та суть правової держави.

- 5.1. Поняття, ознаки та принципи правової держави.
- 5.2. Правова держава і громадянське суспільство.

6. Верховенство права: загальна характеристика.

- 6.1. Поняття та зміст верховенства права.
- 6.2. Верховенство права і правова держава.

Ключові поняття: право, природне право, позитивне право, праворозуміння, сутність права, соціальне призначення права, цінність права, функції права, регулятивна функція права, охоронна функція права, правова держава, верховенство права, громадянське суспільство.

Схематичні завдання:

1. У вигляді розгорнутої схеми зобразіть цілісну систему функцій права.
2. Складіть розгорнуту схему системи принципів правової держави.

Теоретико-аналітичні завдання:

1. Проаналізуйте положення Конституції України, в яких закріплено основні ознаки правової держави (верховенство права, захист прав і свобод людини, взаємна відповідальність держави і особи, незалежність судової влади тощо).
2. Розкрийте зміст принципу поділу влади, визначте його роль і значення як фундаментальної основи побудови та функціонування правової держави.

Питання для самоконтролю:

1. В чому причини різноманітності підходів до праворозуміння.
2. Сформулюйте основні положення теорії природного права.
3. В чому суть позитивістської теорії права.
4. Назвіть основні положення нормативізму.
5. В чому суть соціологічної теорії права.
6. Назвіть основні положення психологічної концепції права.
7. Що таке право? Які основні ознаки відрізняють право від інших соціальних регуляторів?
8. У чому полягає нормативність права як його ознака?
9. Яка роль держави у забезпеченні реалізації права?
10. Як співвідносяться поняття "право" і "закон"? Чи є ці поняття тотожними?
11. Чи може закон суперечити праву? Наведіть приклади.
12. Яке соціальне призначення права в сучасному суспільстві?
13. Як право співвідноситься з мораллю, звичаями та іншими соціальними нормами?
14. Що розуміють під цінністю права?
15. У чому полягає соціальна цінність права для суспільства?
16. Як цінність права проявляється в захисті прав і свобод людини?
17. Яке значення має право для встановлення та підтримання правопорядку?
18. Що таке функції права? Чим вони відрізняються від функцій держави?
19. За якими критеріями класифікують функції права?
20. Які загальносоціальні функції права ви знаєте? Розкрийте їх зміст.
21. Що таке регулятивна функція права? Як вона реалізується?
22. У чому полягає охоронна функція права? Наведіть приклади.
23. Які спеціально-юридичні (власне юридичні) функції права ви можете назвати?
24. Як співвідносяться регулятивна та охоронна функції права?
25. Що таке правова держава? Які її основні ознаки?
26. Які принципи лежать в основі правової держави?

27. У чому полягає принцип верховенства права в правовій державі?
28. Що означає принцип поділу влади? Чому він є необхідним для правової держави?
29. Чи є Україна правовою державою? Обґрунтуйте свою відповідь.
30. Що таке громадянське суспільство? Які його основні ознаки?
31. Як співвідносяться поняття "правова держава" і "громадянське суспільство"?
32. Чи може існувати правова держава без розвиненого громадянського суспільства?
33. Які інститути громадянського суспільства ви знаєте?
34. Як громадянське суспільство впливає на формування правової держави?
35. Що таке верховенство права? У чому його сутність?
36. Які основні елементи входять до змісту верховенства права?
37. Чим відрізняється верховенство права від верховенства закону?
38. Як співвідносяться поняття "верховенство права" і "правова держава"?
39. Чи можна вважати, що в Україні повністю реалізовано принцип верховенства права? Які існують проблеми та перешкоди?
40. Чи може існувати конфлікт між правом і законом? Як його вирішувати з позиції верховенства права?
41. Чи є верховенство права абсолютним принципом, чи можливі виключення з нього в особливих ситуаціях (наприклад, воєнний стан)?

Література

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. 4-те видання, стереотипне. Підручник. Київ : Алерта, 2021. 528 с.
2. Тополевський Р. Б. Теорія держави і права : навч. посібник / Р. Б. Тополевський, Н. В. Федіна. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
3. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 3-тє вид., стереотип. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
4. Тицька Я. О. Теорія держави і права : навчальний посібник / Я. О. Тицька, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва, Н. В. Атаманова, Н. Б. Арабаджи. Міжнародний гуманітарний ун-т. – Одеса, 2021. - 193 с.
5. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
6. Загальна теорія права : підручник / [О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін.] ; за ред. О. В. Петришина. – Харків : Право, 2021. – 568 с.
7. Каткова Т.Г. Теорія держави і права : навчальний посібник у визначеннях і таблицях. К.: Право, 2020. 96 с.
8. Кельман М. С. Загальна теорія права : підручник. Херсон: ОЛДІ-плюс, 2020. 742 с.
9. Пендюра М. М. Теорія держави та права. Курс інтерактивних лекцій / М. М. Пендюра. – К. : 7БЦ, 2023. 468 с.
10. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Теорія права: стан і перспективи. К.: Університет «Україна», 2022. 208 с.

11. Машков А. Д. Теорія держави і права: підручник. Київ: Алерта, 2024. 452 с.
12. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави і права : підручник. К.: КНТ, 2022. 328 с.
13. Сінькевич О.В. Функції права: конституційний вимір. Юридичний вісник. 2020. №1. С. 24-30.
14. Томкіна О. О. Верховенство права як основоположний конституційний принцип законодавчої діяльності. Нове українське право. 2022. № 2. С. 112-119.

ТЕМА 4. НОРМА ПРАВА. ДЖЕРЕЛА ПРАВА.

12 год.

Упорядкування суспільних відносин у правовій державі здійснюється насамперед за допомогою норм права. У системі соціальних норм норми права відіграють надзвичайно важливу роль. При цьому поняття, структура та види норм права, співвідношення категорій «правова норма», «юридична норма» та «норма права» й донині залишаються доволі дискусійними серед науковців у вітчизняній і зарубіжній юридичній доктрині. Норма права — це загальнообов'язкове, формально-визначене правило поведінки, встановлене або санкціоноване державою як регулятор суспільних відносин, яке офіційно закріплює міру свободи і справедливості відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів населення країни, забезпечується всіма заходами державного впливу, аж до примусу. У даній темі здобувачі освіти повинні детально ознайомитися з класифікацією типових та нетипових норм права за різними критеріями, зокрема за ступенем визначеності, за складом тощо. Ототожнення поняття норми права, що відноситься до змісту права, з поняттям статті нормативно-правового акту, що відноситься до зовнішньої форми виразу права, призведе до невірного розуміння внутрішньої будови юридичної норми. Тому слід чітко визначити основні випадки співвідношення норми права та статті нормативно-правового акту, а також знати способи викладення норм права в статтях нормативно-правового акту: пряма, відсилна, бланкетна. Також слід звернути особливу увагу на відмінність правових норм від інших соціальних норм, а також визначення соціального буття правових норм.

При опрацюванні питань про джерела права, перш за все, необхідно усвідомити поняття джерела (форми) права, надати характеристику основних видів джерел права в Україні, а також проаналізувати їх практику застосування. Як форма (джерело) права, нормативно-правовий акт з'явився на ранніх етапах розвитку державності, і в більшості країн поступово витиснув правовий звичай і правову доктрину та став основним нормативним регулятором у суспільстві. Нормативно-правовий акт як основне джерело права в нашій державі має чітко визначені межі темпоральної дії, а також дії його в просторі та за колом осіб. Здобувачі повинні чітко визначити основні положення, що характеризують дію нормативно-правових актів в часі, просторі і за колом осіб.

Питання для самостійної роботи:

1. Класифікація норм права.

- 1.1. Класифікація типових норм права.
- 1.2. Спеціалізовані (нетипові) норми права.
- 2. Зовнішнє вираження правових норм.**
 - 2.1. Співвідношення норми права і статті нормативно-правового акту.
 - 2.2. Способи (форми) викладу правових норм у джерелах права.
 - 2.3. Норма права і нормативний припис.
- 3. Відмінність правових норм від інших соціальних норм.**
- 4. Система джерел (форм) права України.**
- 5. Поняття юридичної дії нормативно-правових актів та необхідність її чіткого визначення.**
- 6. Дія нормативно-правових актів в часі.**
 - 6.1. Загальні правила початку і закінчення дії нормативно-правових актів в часі.
 - 6.2. Набрання чинності законів України.
 - 6.3. Порядок набрання чинності підзаконних актів України.
 - 6.4. Напрямок дії нормативно-правових актів в часі.
 - 6.5. Особливості та межі зворотної дії нормативно-правових актів в часі.
- 7. Дія нормативно-правових актів за колом осіб.**
- 8. Дія нормативно-правових актів в просторі. Територіальна та екстериторіальна дія нормативно-правового акту.**

Ключові поняття: норма права, соціальна норма, нормативний припис, джерело (форма) права, нормативно-правовий акт, юридична дія нормативно-правового акту.

Схематичне завдання:

1. Складіть розгорнуту схему класифікації елементів класичної норми права.
2. У вигляді розгорнутої схеми зобразіть систему джерел (форм) права України.
3. У вигляді схеми зобразіть дію нормативно-правових актів: за часом — у просторі — за колом осіб.

Теоретико-аналітичне завдання:

1. Визначте та проаналізуйте основні переваги нормативно-правових актів перед іншими джерелами права.
2. Проаналізуйте існуючу в Україні систему джерел (форм) права та визначте фактори, які вплинули на її формування.
3. Порівняйте зміст територіальної та екстериторіальної дії нормативно-правових актів.

Тестові завдання:

1. З якого моменту закон України набирає чинності, якщо в ньому прямо не визначено інше?
 - A) З моменту прийняття
 - B) З моменту підписання Президентом
 - C) Через 10 днів після офіційного опублікування
 - D) Через 15 днів після офіційного опублікування

2. Дія нормативно-правового акта на осіб, які перебувають за межами держави,
— це:
- A) Дія за колом осіб
 - B) Дія у просторі
 - C) Екстериторіальна дія
 - D) Зворотна дія в часі
3. Зворотна дія закону допускається, якщо:
- A) Закон посилює юридичну відповідальність
 - B) Закон пом'якшує відповідальність
 - C) Закон встановлює нові обов'язки
 - D) Закон погіршує становище особи

Практичні завдання:

Громадянина засуджено за вчинений ним злочин. Через два місяці після вироку Верховна Рада України приймає закон, що пом'якшує відповідальність за цей злочин.

Чи має новий закон зворотну дію?

Які правові наслідки для засудженого?

Питання для самоконтролю:

1. За якими критеріями поділяють типові норми права?
2. Наведіть класифікацію спеціалізованих (нетипових) норм права.
3. Як співвідносяться між собою норма права і стаття нормативно-правового акту?
4. Перелічіть основні способи (форми) викладу правових норм у джерелах права.
5. Які основні риси соціальних норм?
6. Назвіть основні види соціальних норм та охарактеризуйте їх.
7. В чому проявляється взаємозв'язок та взаємодія норм права і моралі?
8. Як співвідносяться між собою норми-звичаї і норми права?
9. Назвіть основні аспекти взаємодії корпоративних норм і норм права.
10. Які особливості норм права?
11. В чому проявляється соціальне буття правових норм?
12. Охарактеризуйте систему джерел (форм) права України.
13. Визначте поняття юридичної дії нормативно-правових актів.
14. В чому полягає необхідність чіткого визначення дії нормативно-правових актів.
15. Які основні правила дії нормативно-правових актів в часі?
16. Назвіть основні положення дії нормативно-правових актів за колом осіб.
17. Які основні положення дії нормативно-правових актів в просторі?

Література

1. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 3-тє вид., стереотип. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.
2. Тицька Я. О. Теорія держави і права : навчальний посібник / Я. О. Тицька, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва, Н. В. Атаманова, Н. Б. Арабаджи. Міжнародний гуманітарний ун-т. – Одеса, 2021. - 193 с.
3. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
4. Теорія держави та права : навч. посіб. / В. П. Власенко та ін. / За заг. ред. С. Д. Гусарева. Київ : 7БЦ, 2022. 472 с.
5. Бобровник С.В. Загальна теорія права: академічний курс. К.: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
6. Загальна теорія права : підручник / [О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін.] ; за ред. О. В. Петришина. – Харків : Право, 2021. – 568 с.
7. Каткова Т.Г. Теорія держави і права : навчальний посібник у визначеннях і таблицях. К.: Право, 2020. 96 с.
8. Кельман М. С. Загальна теорія права : підручник. Херсон: ОЛДІ-плюс, 2020. 742 с.
9. Пендюра М. М. Теорія держави та права. Курс інтерактивних лекцій / М. М. Пендюра. – К. : 7БЦ, 2023. 468 с.
10. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Теорія права: стан і перспективи. К.: Університет «Україна», 2022. 208 с.
11. Машков А. Д. Теорія держави і права: підручник. Київ: Алерта, 2024. 452 с.
12. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави і права : підручник. К.: КНТ, 2022. 328 с.

ТЕМА 5. ТЛУМАЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВОВИХ НОРМ. ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВИХ НОРМ.

14 год.

Аналіз тлумачення правових норм слід розпочати з визначення його поняття, мети, необхідності, значення та функцій. Проблема тлумачення – одна з найдавніших сфер наукових знань. При опрацюванні даної теми особливу увагу варто приділити вивченню питання класифікації тлумачення правових норм, а також здійснити детальне дослідження характерних рис та особливостей різних видів тлумачення норм права (за суб'єктами тлумачення правових норм, за обсягом тощо). Необхідність в тлумаченні зумовлюється недосконалістю формулювання норм права, неоднозначністю використаної в законах та інших нормативних актах термінології, використанням у законодавстві оціночних понять, наявністю колізій між правовими нормами, які регулюють одні і ті самі відносини, можливими прогалинами в правовому регулюванні. Для глибшого усвідомлення суті інтерпретаційно-правової діяльності слід детально проаналізувати розроблені теорією та апробовані практикою способи та прийоми тлумачення правових норм. При цьому особливу увагу слід присвятити філологічному (граматичному, мовному), логічному способу тлумачення правових

норм. Крім того, аналізу слід піддати системний, телеологічний (цільовий), історичний та інші способи тлумачення правових норм.

Реалізація норм права – це реальне, практичне втілення у життя норм завдяки правомірній поведінці суб'єктів права. Реалізація правових норм відбувається в різних формах, таких як виконання, використання, дотримання і застосування. Слід чітко розмежувати такі прості (безпосередні) форми реалізації правових норм, виділивши особливості кожної з них. Саме завдяки цьому процесу держава може забезпечити правопорядок і захист прав та інтересів громадян. Від ефективної реалізації правових норм залежить стабільність і справедливість у суспільстві. Серед форм реалізації правових норм особливе місце займає застосування правових норм, оскільки вказана форма є складною, має державно-владний та чітко визначений нормативний характер і завершується прийняттям індивідуально обов'язкового рішення, що виходить від владної сторони. Доцільним видається здійснити аналіз основних проблем застосування правових норм (прогалини в праві та юридичні колізії), дослідити способи їх усунення і подолання, зокрема аналогію права та аналогію закону як способи подолання прогалин в праві, а також субсидіарне застосування норм права.

Питання для самостійної роботи:

1. Загальна характеристика тлумачення правових норм.

- 1.1. Поняття, мета та значення тлумачення правових норм.
- 1.2. Необхідність тлумачення правових норм.
- 1.3. Функції тлумачення правових норм.
- 1.4. Структура інтерпретаційно-правової діяльності.

2. Види тлумачення правових норм.

- 2.1. Види тлумачення норм права за суб'єктами.
- 2.2. Види тлумачення правових норм за обсягом.
- 2.3. Інші класифікації тлумачення правових норм.

3. Способи (прийоми) тлумачення правових норм.

- 3.1. Філологічний (граматичний, мовний) спосіб тлумачення правових норм: суть, основні правила.
- 3.2. Поняття, зміст та основні правила логічного способу тлумачення правових норм.
- 3.3. Системний, телеологічний, історичний та інші способи тлумачення правових норм.

4. Поняття, зміст та види реалізації правових норм.

5. Загальна характеристика застосування правових норм як особливої форми реалізації правових норм.

6. Стадії застосування правових норм.

7. Акти застосування права (правозастосовчі акти).

- 7.1. Поняття, ознаки та класифікація актів застосування правових норм.
- 7.2. Відмінність правозастосовчих актів від нормативно-правових та інтерпретаційно-правових актів

8. Застосування правових норм у випадку прогалин в праві та юридичних колізій.

- 8.1. Аналогія права та аналогія закону як способи подолання прогалин в прав та законі.
- 8.2. Субсидіарне застосування норм права.
- 8.3. Юридичні колізії та способи їх подолання.

Ключові поняття: тлумачення правових норм; спосіб тлумачення правових норм, інтерпретаційно-правовий акт, реалізація правових норм, застосування правових норм, юридичні колізії, аналогія права, аналогія закону.

Схематичне завдання:

1. Складіть розширену схему форм реалізації правових норм, вказуючи характерні риси кожної з них.
2. Накресліть порівняльну таблицю правозастосовчих актів та інших правових актів (нормативно-правових актів, інтерпретаційно-правових актів, актів реалізації правових норм).

Питання для самоконтролю:

1. Яка мета тлумачення правових норм?
2. Перелічіть функції тлумачення правових норм.
3. Назвіть види тлумачення норм права за суб'єктами.
2. Яка специфіка офіційного тлумачення правових норм?
3. Охарактеризуйте основні види офіційного тлумачення правових норм.
4. В чому проявляється специфіка неофіційного тлумачення правових норм?
5. Охарактеризуйте різновиди неофіційного тлумачення правових норм.
6. Які види тлумачення правових норм за обсягом?
7. Назвіть та охарактеризуйте основні способи тлумачення правових норм.
8. Назвіть види реалізації правових норм.
9. У чому полягає зміст реалізації правових норм?
10. Що таке прогалини в праві та які їх види?
11. Які вимоги правильного застосування аналогії права?
12. Які вимоги правильного застосування аналогії закону?
13. В чому суть субсидіарного застосування норм права?
14. Здійсніть правову характеристику юридичних протиріч, назвіть їх причини та охарактеризуйте їх види.
15. Дайте визначення юридичних колізій та охарактеризуйте їх види.

Література

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. 4-те видання, стереотипне. Підручник. Київ : Алерта, 2021. 528 с.
2. Тополевський Р. Б. Теорія держави і права : навч. посібник / Р. Б. Тополевський, Н. В. Федіна. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
3. Теорія держави і права в схемах та таблицях: навчальний посібник / Кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. — К.: «Хай-Тек Прес», 2020. — 296 с.
4. Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 3-тє вид., стереотип. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 584 с.

5. Тицька Я. О. Теорія держави і права : навчальний посібник / Я. О. Тицька, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва, Н. В. Атаманова, Н. Б. Арабаджи. Міжнародний гуманітарний ун-т. – Одеса, 2021. - 193 с.
6. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
7. Теорія держави та права : навч. посіб. / В. П. Власенко та ін. / За заг. ред. С. Д. Гусарева. Київ : 7БЦ, 2022. 472 с.
8. Бобровник С.В. Загальна теорія права: академічний курс. К.: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
9. Загальна теорія права : підручник / [О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін.] ; за ред. О. В. Петришина. – Харків : Право, 2021. – 568 с.
10. Каткова Т.Г. Теорія держави і права : навчальний посібник у визначеннях і таблицях. К.: Право, 2020. 96 с.
11. Кельман М. С. Загальна теорія права : підручник. Херсон: ОЛДІ-плюс, 2020. 742 с.
12. Пендюра М. М. Теорія держави та права. Курс інтерактивних лекцій / М. М. Пендюра. – К. : 7БЦ, 2023. 468 с.
13. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Теорія права: стан і перспективи. К.: Університет «Україна», 2022. 208 с.
14. Машков А. Д. Теорія держави і права: підручник. Київ: Алерта, 2024. 452 с.
15. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави і права : підручник. К.: КНТ, 2022. 328 с.

ТЕМА 6. ПРАВОВА ПОВЕДІНКА. ПРАВОПОРУШЕННЯ. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.

14 год.

Різновидом соціальної поведінки є правова поведінка, особливості змісту якої передбачено нормами права. Правова поведінка — це поведінка особи (дія або бездіяльність) свідомо вольового характеру, яка є врегульованою нормами права і спричиняє юридичні наслідки. Тобто правова поведінка — це форма вияву свободи особи, яка гарантується і охороняється державою.

Поняття правопорушення знаходить своє відображення через юридичну конструкцію його складу, яка потребує ретельного аналізу складових елементів: суб'єкта, об'єкта, а також об'єктивної та суб'єктивної сторін.

Правопорушення можна вважати негативним проявом правової поведінки, оскільки воно завдає шкоди як окремим особам, так і суспільству в цілому. Усвідомлення природи правопорушень, їхніх видів і наслідків є ключовим для формування правової культури громадян і підтримання правопорядку. Аналіз правопорушень допомагає зрозуміти причини їх виникнення, вплив на суспільство та ефективність заходів юридичної відповідальності. Це створює основу для побудови правової держави, де верховенство права забезпечує дотримання прав і свобод кожної людини.

Юридична відповідальність - це реакція держави на правопорушення, яка виражається у застосуванні до правопорушника передбачених законом заходів примусу. Вивчення юридичної відповідальності слід розпочати з аналізу її поняття, сутності, мети, функцій і принципів, визначаючи місце цього явища в системі юридичних категорій. Окрім того, необхідно зосередитися на підставах і стадіях застосування юридичної відповідальності, а також на механізмах її реалізації. Особливу увагу слід приділити підставам для виключення, обмеження чи звільнення від відповідальності, а також провести загальну характеристику основних її видів.

Питання для самостійної роботи:

1. Правова поведінка: поняття, види.

2. Поняття складу правопорушення.

3. Елементи складу правопорушення.

3.1. Суб'єкт правопорушення.

3.2. Об'єкт правопорушення.

3.3. Об'єктивна сторона правопорушення.

3.4. Суб'єктивна сторона правопорушення.

4. Юридична відповідальність.

4.1. Поняття, сутність та природа юридичної відповідальності.

4.2. Юридична відповідальність і державний примус.

4.3. Мета, функції та принципи юридичної відповідальності.

4.4. Підстави та стадії застосування юридичної відповідальності.

4.5. Реалізація юридичної відповідальності. Підстави виключення, обмеження і звільнення від юридичної відповідальності.

4.6. Види юридичної відповідальності.

Ключові поняття: правова поведінка, правомірна поведінка, правопорушення, склад правопорушення, суб'єкт правопорушення, об'єкт правопорушення, об'єктивна сторона правопорушення, суб'єктивна сторона правопорушення, юридична відповідальність, принципи юридичної відповідальності, стадії застосування юридичної відповідальності.

Схематичне завдання:

1. Визначте відмінності неправомірної поведінки від об'єктивно протиправних діянь та зловживання правом. Зобразіть їх схематично.

2. У вигляді таблиці наведіть спільні та відмінні риси злочинів та проступків.

3. Накресліть схему елементів складу правопорушення.

Теоретико-аналітичне завдання:

1. Визначте відмінності неправомірної поведінки від об'єктивно протиправних діянь та зловживання правом.

2. Накресліть розгорнуту схему елементів складу правопорушення.

Практичне завдання:

Розгляньте наступні випадки:

- 1) Працівник систематично запізнюється на роботу.
- 2) Водій перевищив швидкість на 30 км/год у населеному пункті.
- 3) Громадянин викрав мобільний телефон у метро.
- 4) Підприємство не виплатило постачальнику гроші за отриманий товар.
- 5) Студент не з'явився на обов'язкове заняття без поважної причини.

Запитання:

1. Визначте вид кожного правопорушення (злочин чи проступок).
2. Для проступків вкажіть їхній конкретний вид (адміністративний, цивільно-правовий, дисциплінарний).
3. Який вид юридичної відповідальності настає в кожному випадку?
4. Хто є суб'єктом притягнення до відповідальності в кожному випадку?

Тестові завдання:

1. Обов'язковою ознакою суб'єкта правопорушення є:

A. Вік і осудність
B. Фізична сила
C. Наявність освіти
D. Соціальний статус

2. Об'єкт правопорушення — це:

A. Особа, яка вчиняє правопорушення
B. Соціальні блага, на які посягає правопорушення
C. Мотиви і цілі поведінки
D. Нормативно-правовий акт

3. Обов'язковим елементом об'єктивної сторони є:

A. Мотив
B. Вина
C. Діяння
D. Мета

4. Основним елементом суб'єктивної сторони є:

A. Мотив
B. Вина
C. Ціль
D. Емоції

5. Форма вини, за якої особа передбачала наслідки і бажала їх:

A. Необережність
B. Самовпевненість
C. Умисел
D. Випадок

6. Юридична відповідальність — це:

A. Добровільне виконання правових норм
B. Застосування до правопорушника заходів державного примусу

- C. Надання державних гарантій
- D. Соціальне заохочення

7. Яка з функцій є основною превентивною функцією юридичної відповідальності?

- A. Компенсаційна
- B. Каральна
- C. Попереджувальна
- D. Виховна

8. Підставою юридичної відповідальності є:

- A. Будь-яке порушення моралі
- B. Склад правопорушення
- C. Особиста згода порушника
- D. Наявність позову

9. До підстав виключення юридичної відповідальності належить:

- A. Закінчення строків давності
- B. Наявність майнової шкоди
- C. Відсутність мотиву
- D. Наявність умислу

10. Який вид юридичної відповідальності застосовується за кримінальні правопорушення?

- A. Адміністративна
- B. Кримінальна
- C. Дисциплінарна
- D. Матеріальна

11. Неповнолітній віком 13 років учинив крадіжку. Чи може він притягатися до кримінальної відповідальності?

- A. Так, завжди
- B. Ні
- C. Так, якщо був умисел
- D. За рішенням батьків

15. Особа вчинила дію без вини. Вона підлягає юридичній відповідальності?

- A. Так
- B. Ні
- C. Лише за тяжкі наслідки
- D. На розсуд суду

Питання для самоконтролю:

1. Які є види правомірної поведінки?
2. Що таке склад правопорушення?
3. Що таке об'єкт правопорушення?

4. Назвіть основні ознаки об'єктивної сторони правопорушення.
5. Що таке суб'єкт правопорушення?
6. Назвіть ознаки суб'єктивної сторони правопорушення.
7. Що таке соціальна відповідальність?
8. Охарактеризуйте основні види соціальної відповідальності.
9. Визначте місце юридичної відповідальності в системі соціальної відповідальності.
10. Що таке юридична відповідальність?
11. В чому полягає сутність та природа юридичної відповідальності?
12. Назвіть принципи юридичної відповідальності.
13. В чому полягає мета та функції юридичної відповідальності?
14. Визначте підстави застосування юридичної відповідальності.
15. Які стадії застосування юридичної відповідальності?
16. Назвіть підстави виключення, обмеження та звільнення від юридичної відповідальності.
17. Визначте співвідношення юридичної відповідальності і державного примусу.
18. Охарактеризуйте основні види юридичної відповідальності.

Література

1. Каленіченко Л. І. Юридична відповідальність: поняття, ознаки. Держава та регіони. Серія: Право. 2020. № 1. С. 12-17.
2. Кальян О. С., Мисак О. І. Юридична відповідальність: проблеми системного розуміння. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2019. Вип. 59. С. 51-54.
3. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
4. Теорія держави та права : навч. посіб. / В. П. Власенко та ін. / За заг. ред. С. Д. Гусарєва. Київ : 7БЦ, 2022. 472 с.
5. Бобровник С.В. Загальна теорія права: академічний курс. К.: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
6. Загальна теорія права : підручник / [О. В. Петришин, Д. В. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін.] ; за ред. О. В. Петришина. – Харків : Право, 2021. – 568 с.
7. Каткова Т.Г. Теорія держави і права : навчальний посібник у визначеннях і таблицях. К.: Право, 2020. 96 с.
8. Кельман М. С. Загальна теорія права : підручник. Херсон: ОЛДІ-плюс, 2020. 742 с.
9. Пендюра М. М. Теорія держави та права. Курс інтерактивних лекцій / М. М. Пендюра. – К. : 7БЦ, 2023. 468 с.
10. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Теорія права: стан і перспективи. К.: Університет «Україна», 2022. 208 с.
11. Машков А. Д. Теорія держави і права: підручник. Київ: Алерта, 2024. 452 с.
12. Фатхутдінова О.В., Куненко І.С., Максимова Л.О., Хлабистова К.В. Теорія держави і права : підручник. К.: КНТ, 2022. 328 с.

